

ליל ש"פ בא, אור ליו"ד שבט ה'תש"י

ב"770" לומדים את המאמר ד"ה "באתי לגני" שיצא לאור ליום היא"צ של הסבתא של הרבי יו"ד שבט. א' הת' מעיר על טעות דפוס שנפל ב"פתח דבר" – חסר יו"ד ב"שליט"א"..."*

ש"פ בא, יו"ד שבט ה'תש"י

ההסתלקות

הבוקר בשעה 7:15 לערך ביקש כ"ק אדמו"ר (שליט"א) [נ"ע] שיובילו אותו לחדרו הק' אשר בו מקבל ל"יחידות" ואשר בו מושב קדשו במשך כל היום, הרבי שהה שם כמה רגעים, הגביה את עיניו הק' וסקר במבטו הק' את כל החדר (כמחפש איזה דבר), ומיד הורה להחזירו לחדר משכבו.

הרבי שכב על מטתו זמן מה, לפתע, ב- 7:40 לערך, חש ברע, מיד הזעיקו את בני המשפחה* ואת ד"ר אברהם זליגסון. ד"ר זליגסון הגיע ברבע לשמונה ומצא את הרבי במצב קריטי, הוא הזריק שתי זריקות חזקות אך ללא הועיל, לרבי נעשה מאוד קשה לנשום, מיד הזעיקו את המשטרה וכן חברה פרטית שישלחו מכונת הנשמה מלאכותית.

תיכף עם הגיעו ל-770 הורה ד"ר זליגסון להזעיק מיד את הרמ"ש [כ"ק אד"ש] שליט"א ואת זוגתו הרבנית ח'ה מושקא (שתליט"א) [נ"ע]. הת' שד"ב אייכהורן רץ לביתו של הרמ"ש [כ"ק אד"ש] שליט"א, וכשפתחה לו הרבנית את הדלת הבחין שהיא מאד "צורודערט" ונרעשת וניכר ה' שכבר יודעת או משערת את המצב.

הבחורים הרוסיים** נכנסו באותה שעה ל"770" ופגשו את הרה"ח ר' יוחנן גורדון שאומר להם בבכיות נוראות שהרבי מרגיש מאוד לא טוב, הם מיד החלו לומר תהלים*. ר' יוחנן יצא החוצה ונעמד ע"י הדלת הראשית של "770" והמתין לבואם של השוטרים עם מכונת הנשמה כדי להפנות אותם ישר לקומה השני'.

בעודו ממתין הגיע הת' אלי' גרוס ש"י, ר' יוחנן העמיד אותו במקומו לחכות למשטרה, ופנה לרוץ לביתו של ד"ר שווארץ הגר בבית הסמוך. בעודם מדברים קרבה מכונית המשטרה עם צופר מופעל ל"770" ומתוכה יצאו במרוצה השוטרים עם מיכל חמצן והפנו אותם מיד לביתו של הרבי. תיכף אחריהם הגיעה מכונית נוספת עם שני מיכלי חמצן נוספים ואמבולנס גדול עם מכונת הנשמה גדולה ומיוחדת.

השוטרים ניסו לעשות את כל מה שביכולתם, במשך חצי שעה, אך ללא הועיל.

הת' אלי' גרוס ש"י רץ לקרוא לד"ר נעס, כשחזר מצא את ר' אברהם פרענקל ואת הת' דוד רסקין ש"י וכמה מהתמימים עומדים למטה ע"י הדלת ואומרים תהלים בבכיות.

לפתע נפתחה הדלת של המעלית ומתוכה יצאו השוטרים וכלי החמצן בידיהם. בהיותו דובר האנגלית היחידי מבין כולם, שאל את אחד מהם מה המצב? הוא הביט עליו וענה: "גאהן!! (=הלך), הוא הזדעזע לשמע הדברים ובשום אופן לא יכל להאמין, ושאל שוב, אך הפעם לא ענה מאומה. הת' הנ"ל פנה לעבר התמימים שעמדו לידו ואמר להם את הבשורה הכי מרה ששמעו אי פעם בחייהם.

בעודם המומים שומעים הם מלמעלה בכיות נוראות, והנה ר' יוחנן גורדון יורד מלמעלה, פונה אליהם ואומר: "יעצט קענט איר שוין זאגן דעם אנדערען תהלים"..." הם המשיכו לומר עוד מזמורים אחדים, והנה רואים את ר' שמואל לוויטין קורא לר' יוחנן שיבוא לכסות את הרבי.

ד"ר זליגסון סיפר אח"כ לא' הת' ש"הרבי קיבל התקפת לב קשה, ונסתם עורק מרכזי וחשוב, ולא היו יכולים בשום אופן להצילו. בשעת ההסתלקות היו עיני הרבי עצומות בחזקה מפני שסבל יסורים נוראים".

הוא הוסיף, ש"לפני כחודשיים קיבל הרבי התקף לב ונסתם רק עורק קטן ודק, הוא בא והזריק שתי זריקות והועילו, אך הפעם לא הי' ניתן להציל".

לדעת ד"ר זליגסון "התקף הלב נגרם מהנפיחות שנראו על רגליו בזמן חאחרון, שעד היום לא ידוע מה הביא לזאת, וכאבים עצומים אלו גרמו להתקף לב".

בשעת ההסתלקות* נכחו בחדר (מלבד בני המשפחה והצוות שטפלו בו וכו') הרה"ח ר' שמואל הלוי לוויטין, התי' שלום דובער הכהן אייכהורן שיי' וד"ר אברהם זליגסון (מישהו מעיר ששלושת אלו הם כהן לוי ישראל).

ר' יוחנן שיי' גורדון גם ה"י בחדר, אך מגודל הצער לא ה"י מסוגל להתעכב שם, ויצא מהחדר.

כשחזר ר' יוחנן לחדר בשביל לכסות את הרבי, מצא כפה מונחת על המטה, ר' יוחנן הרים את הכיפה להניחה על ראשו הק', אך לפליאתו הבחין שראשו הק' מכוסה בכיפה (אולי נהג לישון בב' מקיפים).

הרמ"ש [כ"ק אד"ש] שליט"א הגיע מיד מביתו, והורה מיד שכולם ילכו ל"מקוה", ושלא ירשו לגשת לומר "תהלים" רק לאלו שטבלו. וכן הורה לעשות סדר שיה"י כל הזמן "מנין" שיאמרו תהלים למעלה גם בעת התפלה, ושיסדרו שאחרי התפלה יעלו אלו שהתפללו כבר, ויחליפו את אלו שעדיין לא התפללו*. גם הורה שישלחו שליח לכל הבתי הכנסת שבבראנזוויל וכיו"ב שאנ"ש מתפללים בהם להודיע להם ע"ד ההסתלקות. התי' זושא שיי' פוזנר הלך מיד להודיע בכל בתי הכנסת.*

אח"כ הלך הרמ"ש [כ"ק אד"ש] שליט"א למקוה, ואחד התי' שפגשו ברחוב יוניאן סט. סיפר שחבחין שעיניו היו אדומות מבכי* (וראה לקמן שברבים התאפק מלבכות במשך יום השבת-קודש עד למחרת הלוי").

התי' מרדכי שיי' דובינסקי שלא ה"י נוכח באותה שעה ב"770" סיפר כי בשעה 9:30 מיהר ל"770" כי אמרו שהרבי ביקש אתמול בלילה שיעשו היום מנין למעלה, כי הוא יאמר מפטיר, מפני שהיום הוא היאצ"ט של אמו זקנתו נ"ע, ובשבוע הבא חל היארצייט של כבוד אמו נ"ע. כשהגיע לצומת של ברוקלין עוו. ואיסטערן פארקוויי קרא לו הדוור השחור והודיע לו את הבשורה הנוראה, הוא לא האמין לו, והחיש את צעדיו. כשהגיע ל"770" מצא את בית המדרש ריק, ומישהו אומר תהלים בפרוזדור, כששאל מה קרה? במקום לענות יעצו לו למהר למקוה. בדרך פגש כמה שכבר חוזרים מהמקוה, חלקם כבר יודעים ממה שקרה.

במקוה מצא את הרמ"ש [כ"ק אד"ש] שליט"א, ובתחילה הסתפק באם הוא יודע ממה שקרה כי על פניו לא ה"י ניכר כ"כ, אך מיד שמע אותו אומר ששערי המקוה ישארו פתוחים כל היום והבין שהוא יודע, "משמע אז ער האלט זיך שטארק"*(= משמע שהוא מחזיק את עצמו חזק).

הוא חזר ל"770" והנה הוא רואה שלמעלה בפרוזדור הקטן המוביל לחדר שבו שוכב הרבי עומדים מנין תמימים ואומרים תהלים בבכיות עצומות. לאט לאט מתחילים להגיע כל אנ"ש והתי'. הרמ"ש [כ"ק אד"ש] שליט"א מרשה לגשת - לומר תהלים - רק למי שטבל במקוה.

כל אחד נדחף לפרוזדור הקטן לראות במו עיניו היכן שוכב עתה עטרת ראשינו ותפארתנו. הדלת בחדר המטות פתוחה, התמונה ברורה, על המטה העומדת באלכסון קצת, תחת סדין לבן... הלב מתכווץ, העינים דומעות, מחשבה רודפת מחשבה, מה קרה? איך קרה? איך זה יתכן? העינים רטובות אצל כולם, ממשיכים לומר תהלים.

הרה"ת ר' זלמן שיי' גוראריי מגיע ומציץ אל תוך החדר שבו שוכב חרבי, ופורץ בצעקות נוראות. הרמ"ש [כ"ק אד"ש] שליט"א ניגש אליו ומבקש ממנו שישלוט ברוחו. בעודו מדבר אליו נפל ר' זלמן והתעלף. ד"ר זליגסון שעמד במקום טיפל בו מיד והוא התיישב בשקט לומר תהלים.

הרמ"ש [כ"ק אד"ש] שליט"א מתאפק מאד מלבכות, ועומד ואומר תהלים בלחש. כך עמדו כל הזמן ואמרו תהלים.

קרוב לשעה 11:00 מתארגן למטח בחדר שני של ביהמ"ד מנין לתפילת שבת, הרמ"ש [כ"ק אד"ש] שליט"א והרש"ג [ע"ה] אומרים קדיש... מקצרים בתפלה, מתפללים בלחש כבתוכחה. הרמ"ש [כ"ק אד"ש] שליט"א והרש"ג [ע"ה] עולים לתורה.

אחרים הולכים לאכול סעודת ש"ק, או לאותה סעודה...

אחרי התפלה עולים שוב למעלה לומר תהלים ממהרים חזרה כדי להחליף את אלו שנשארו קודם. כל אנ"ש והת' דבראנזוויל באו.

מזמן לזמן נכנס הרמ"ש [כ"ק אד"ש] שליט"א לתוך החדר שבו שוכב הרבי ושוהה שם זמן מה. וכן הוא נכנס מפעם לפעם לחדר שבו יושבים בני המשפחה.*

מכל הכיוונים זורמים אנ"ש והת', אומרים תהלים מתובלים בדמעות, דמעות שאין להם סוף, בכלל נדמה שבכל העולם יש רק דמעות ותהלים כי לאיזה צד שתפנה אינך רואה דבר חוץ מאלה.

אלה עולים ואלה יורדים ושוב עולים, אלה עומדים דומם ומסתכלים בתהלים, אחרים חוטפים הבטה לתוך החדר, למטה מסתובבים בפנות וזויות אבלים ודוממים.

הנה מגיע הרב ישראל דזייקאבסאן ששמע משהו, ובא מיד, הוא עומד בפרוזדור ע"י תיבת המכתבים צועק ובוכה חרישית, הרב משה לייב רודשטיין והרב שמואל זלמנוב עומדים ובוכים.

התפללו מנחה ואחר כך שוב ממשיכים לומר תהלים.

מוצש"ק פ' בא, ליל י"א שבט ה'תש"י

בצאת השבת התפללו מעריב, לפני התיבה התפלל ר' ישראל דזייקאבסאן ש"י בבכיות עצומות. אחרי מעריב טלפנו מיד לזקני החסידים שלא גרים בקראון־הייסט כמו הרב משה דובער ריבקיין (שהי" נוכח בעת הסתלקות אדמו"ר (מוהרש"ב) נ"ע ברוסטוב ויודע את ההנהגות וכו'), הרב שלמה אהרן קזרנובסקי ועוד.

הרב ריבקיין מגיע ועולה עם כמה מזקני החסידים למעלה. הם סוגרים את דלת הפרוזדור, ומשכיבים את כ"ק אדמו"ר על הקרקע בחדר ה"יחידות". בצד דרום פותחים את הדלת ורואים סדין על הארץ, ועל כ"ק אדמו"ר עוד סדין, ועל הסדין ה"קאפאטע" של שבת וחמשה נרות מראשותיו.

המראה של הקאפאטע השחורה מרעיד עוד יותר את כל נימי הלב, ושוב זרם דמעות ושוב תהלים.

אחד מזקני החסידים צועק שצריכים לשלוח טעלעגראם להודיע על הציון ברוסטוב. הרב מ.ל. רודשטיין מתיישב ליד הטלפון, ומטלפן בראשונה לכל מושבי אנ"ש באמריקה וקנדה שיבואו תיכף ומיד לניו יארק. למטה ב"מרכז" מטלפנים ל"יועסטערן יוניאן"(חברה השולחת מברקים) שישלחו טלגרמות בכל העולם.

קהל רב מתחיל להגיע וביחוד אנ"ש מווילאמסבורג ומשאר השכונות בניו יארק.

הטלפון למטה אינו מפסיק לצלצל. השאלה אחידה: "האמת"? אינם רוצים להעלות על פיהם את השאלה... עונים להם שיבואו לכאן ואל ישאלו שאלות וסוגרים את הטלפון. ושוב צלצול וחוזר חלילה. הדלת הראשית אינה נסגרת - באים ובאים.

הפרוזדור למעלה מלא מפה לפה, כולם נדחפים לפרוזדור הקטן להסתכל על המעיל השחור שמתחתיו נמצא אבינו רב ישראל ופרשיו.

הדחיפות מתגברים מרגע לרגע עם כל גל אנשים שבא.

הרמ"ש [כ"ק אד"ש] שליט"א שוב ביקש שיתירו לעלות רק לאלו שהיו במקוה.

אף אחד אינו חולם על שינה, כולם עומדים ואומרים תהלים.

הרמ"ש [כ"ק אד"ש] שליט"א עומד למראשותיו של כ"ק אדמו"ר הכ"מ (ליד החלון שבחדר ה"יחידות") ופניו לעבר הקהל, ואומר תהלים.*

זקני החסידים מתאספים לדון בסדרי הלוי' והטהרה, ובכל בעי' שמתעוררת פונים אל הרמ"ש [כ"ק אד"ש] שליט"א שיחווה את דעתו*. מחליטים שהלוי' תהי' מחר ב-12:00 בצהרים. הם מטילים גורל ביניהם בחלוקת עיני הטהרה וההלבשה - "ראשו כתם פז" נפל בחלקו של הרה"ח ר' יוחנן גורדון, לבישת הכיפה בחלקו של הרה"ח ר' מרדכי גרונר, וכו'.

הרה"ח ר' מרדכי גרונר נשכב על הרצפה ומוודד עם הגארטל שלו את הגוף הקדוש בשביל לדעת את המדות של הקבר, הארון וכו'.

למטה בביהמ"ד מארגן הרב בן ציון סקאליק מהח"ק מספר תמימים והם מפרקים את השולחנות שתלמידי התמימים לומדים עליהם ואת העמוד שעליו התפלל כ"ק אדמו"ר בחיים חיותו, ר' בן ציון מראה להם איך לבנות מהם את הארון (גולל ודופק וכו').

הפינה בזוית דרומית מזרחית ששם עומד תמיד הסטענדר של חרבי נשאר מיותמת... כל דבר קטן משפיע על הרגשות ומביא דמעות כמים...

קבוצה אחרת של תמימים וביניהם התי' שלום דובער גולדשמיד תופרים את התכריכים.

הרמ"ש [כ"ק אד"ש] שליט"א רץ כל הזמן מלמעלה למטה לוודא שהכל מסודר. מזמן לזמן הוא ניגש אל הקבוצה שתופרת את התכריכים, ואל הקבוצה שבונה את הארון לבדוק אם הכל כשורה.*

כל הלילה ערים.

יום א', י"א שבט ה'תש"י

באור היום מתחילים להגיע במטוסים מכל רחבי ארצות הברית, משיקאגא, ממיאמי (בין הבאים: הרה"ח ר' אלי' סימפסון ששהה שם בשבועות האחרונים), ועוד ועוד. ממאנטריאל באו כל אנ"ש והתי' (לאחדים מהתי' לא היו ויזות כי אינם אזרחיים קנדיים, אבל ה"אינספקטאר" הבין לרוחם והרשה להם לעבור את הגבול). השוטרים מעמידים גדר ליד הכניסה ל"770".

הזמן עובר מהר. מתפללים שחרית חטופה.

בבוקר שלחו להודיע על קברה של אם הרבי הרבנית הצדקנית מרת שטערנא שרה נ"ע*. בשעה 9:00 שולחים "מנין" מאנ"ש והתי' וביניהם חרה"ח ר' יוחנן גורדון, חרה"ח ר' יעקב ליפסקער, ר' אברהם בארנעצקי, התמימים דוד רסקין, דובער יוניק, יהודה לייב פוזנר ועוד, ובראשם ר' בן-ציון סקאליק מהח"ק - לכרות את הקבר.*

בשעה 10:30 נכנסים זקני החסידים לחדר היחידות, לעשות את הטהרה. ע"י הדלת עומד הרמ"ש [כ"ק אד"ש] שליט"א עם ספר תהלים בידו, ופונה אל הרה"ת ר' מיכל ש"י פיקארסקי, שנכח במקום, ומושיט לעברו את התהלים שלו באמרו "לאמיר זאגען צוזאמען" ואמר עמו תהלים מתוך ספר אחד.*

בפרוזדור מבחוץ עומדים ושומעים את הבכיות הנוראות המלוות את הטהרה (הר"י גורדון מספר שבשעת הטהרה היו יותר דמעות ממים).

לפני שהלבישו את גופו הטהור התעוררה שאלה מה צריכים להלביש קודם, את הכתונת או המכנסיים, ושלחו את אחד מזקני החסידים שישאל את השאלה אצל הרמ"ש [כ"ק אד"ש] שליט"א שעמד בחוץ, הרמ"ש [כ"ק אד"ש] שליט"א הרים את ראשו מהתהלים וענה: "ברמב"ם כתוב, כמדומני, שאצל כהן גדול "לובש המכנסיים תחלה. . . ואחר כך לובש. הכתונת", ואם כך כתוב לגבי כהן גדול, צריכים לנהוג כך".*

בשעה 11:00 בערך שומעים מבעד לדלת קולות חנוקים "טהור טהור"...

כל אחד מזקני החסידים שהשתתף בטוהרה זכה לחתיכת בד מבגדי קדשו של כ"ק אדמו"ר. הרב ישראל דזייקאבסאן זכה בכיפה הקטנה (הפנימית) של הרבי, והרב שמואל לוויטין זכה בכיפה הגדולה.

המכונת של הח"ק עם הארון הגיעה. הארון עשוי עץ לבן, בלי מסמרים, וחורים למטה. מכניסים את הארון לחדרו הק', ומכניסים את גופו הק' לארון. מעמידים את הארון על שתי כסאות ומכריזים שכל אנ"ש והתמימים יכנסו לבקש מחילה.

כל אחד משתדל במאמצים אדירים להכנס לחדר בו שוכב עתה כ"ק אדמו"ר ולבקש מחילה.

הארון פתוח ומתוכו נראים התכריכים הלבנים (שכמה מהת' תפרום). מסביב לארון עומדים בני המשפחה וזקני החסידים.

נכנסים בדלת שמהפרוזדור ויוצאים בדלת השני'.

אי אפשר לתאר את אשר התרחש בחדר ברגעים אלו. לא הי' ילוד אשה שעמד בחדר בעינים יבשות, זה צועק "רבי זייט מיר מוחל" וזה סתם צועק "רבי", ואחר מבקש מחילה עבור כלל ישראל.

שעת הלוי' מתקרבת, בחוץ מתאסף קהל עצום הנאמד (ע"י המשטרה) בכ" 15 20 אלף איש, מכל החוגים ומכל הזרמים, ובראשם אדמו"רים, רבנים, ראשי ישיבות ואישי ציבור.

הלוי'

בשעה 12:30 מפנים מקום ועושים שורה, מוציאים את הארון מחדר קדשו – הרמ"ש [כ"ק אד"ש] שליט"א מרמז שכולם ילכו "מאחורי הארון" – ומשם הוא נישא לפרוזדור, למדרגות, יורדים דרגה אחר דרגה, ויוצאים מהדלת הראשית לרחוב, הארון מתגלה ועל גבו פרוש הקאפאטע השחורה של שבת.

הדחיפות ברחוב נוראות, כל אחד רוצה לפחות לנגוע בארון. הכריזו שרק אלו שהיו במקוה יגעו בארון. אחד דוחף את השני, זה נופל, זה נפצע, אחד מתעלף מקבל התקפת לב. ממש אי אפשר לזוז. הארון עומד על מקום אחד מבלי יכולת להתקדם, השוטרים מנסים להשליט סדר אך ללא הצלחה. הארון נוטה קצת לצד, הקאפאטע של שבת המונחת על הארון נוטה ליפול, משתדלים לאחוז ישר ומתקדמים שתי פסיעות קדימה וחוזרים פסיעה אחת אחורה.

בתכנית הי' שילכו רגלי עד הבנין של הישיבה בבעדפארד עוו. אבל במצב כזה זה בלתי אפשרי, מגיעים איכשהו דרך השדרה הצדדים עד צומת איסטערן פארקוויי וברוקלין עוו. משם עוברים לשדרה המרכזית ומכניסים את הארון למכונת הח"ק.

מסביב לארון היו במכונת הח"ק ארבעה כסאות קטנים, זקני החסידים הרב שמואל לוויטין, הרב ישראל ג'ייקובסון והרב דובער ריבקיין, נכנסו לשם (והניחו את ידיהם תחת הארון כדי שזה יהי' נחשב שנושאים את הארון). וחיפשו עוד אחד מזקני החסידים שיכנס במקום הרביעי אך אף אחד לא הצליח לגשת מפני הדוחק העצום ולא ידעו מה לעשות. כשראה הרמ"ש [כ"ק אד"ש] שליט"א שעמד כל הזמן ליד הדלת של המכונת את המצב הורה להת' יהודה לייב שי' פוזנר שיכנס למכונת במקום הרביעי.*

מאחורי הארון נוסעים (בלימוזין) הרמ"ש [כ"ק אד"ש] שליט"א והרש"ג [ע"ה], אחריהם נוסעים בני המשפחה, זקני החסידים ועוד מאות רבות של אוטובוסים וכלי רכב פרטיים.

נוסעים לאט לאט עד לבעדפארד עוו. ושם פונים ימינה לבנין ישיבת תות"ל. ליד הישיבה המתינו כבר מאות אנשים, מאות עמדו על המרפסות וגגות הבתים. המכונת עם הארון נעצרת לרגעים ספורים, ומשם נוסעים היישר לבית העלמין שבספרינגפילד בוליווארד – לונג איילנד.

מגיעים לשער בית העלמין, מוציאים את הארון מהמכונת ונושאים אותו רגלי (מהלך מייל) מהשער עד מקום הקבורה. הרמ"ש [כ"ק אד"ש] שליט"א אומר את התפילות שאומרים בכניסה לבית החיים – מתוך הסידור.

אחרי הארון צועדים הרמ"ש [כ"ק אד"ש] שליט"א והרש"ג שי' ואחריהם כל בני המשפחה וזקני החסידים. תוך כדי הליכה מצטרף הקהל שהגיע באוטובוסים.

בשעה 2:15 מגיעים למקום הקבורה, ושם כבר מחכה קהל רב.

על יד הקבר מונחים משני צדדיו לאורך שני קרשים משולחן שהתמימים למדו עליו, ובראשו ובסופו מונחים קרשים מהסטענדער של הרבי הכ"מ, ולמראשות הקבר מונחת שקית עפר ארץ ישראל.

הרב בן ציון סקאליק והרב אלי' נחום שקליאר הורידו את המכסה של הארון, ירדו לקבר והתחילו להוריד את הארון בחבלים לקבר. ברגע זה אמר הרמ"ש [כ"ק אד"ש] שליט"א בקול רם: "דאס איז אויף א תנאי: אז אויב מיר וועלן גיין קיין ארץ ישראל" [ברשימה אחרת נוסף: "אדער צו אן אנדער ארט"] – "וועלן מיר ניט גיין אן אייך" (הלשון אינו מדויק) (= זהו בתנאי שבאם נלך לארץ ישראל [או למקום אחר] – לא נלך בלעדיכם).

ר' בן ציון פירק את הארון במו ידיו*, וכ"ק אדמו"ר נשאר מונח על הקרקע כשעפר א"י שטוח על הקרקע, ודוקא ברגע זה אין בוכים כל כך, החושים והכוחות והדמעות מאובנים כל כך, שא"א לבכות רק עומדים מאובנים צמודים למקום ושותקים.

מכסים את הקבר בקרשי הארון, ועל זה מכסים בעפר.

במהלך הקבורה הי' דוחק עצום כי כולם רצו להתקרב למקום הקבורה. מגודל הלחץ התעלף האדמו"ר ר' שמעון מאמשינוב (זצ"ל). מחמת הדחיפות היו כאלו שנעמדו על המכסה (מ"לייניט") של הקבר, שהי' מונח ע"י הקבר, והורה הרמ"ש [כ"ק אד"ש] שליט"א כמה פעמים במהלך הקבורה שלא יעמדו על זה.*

לאחר סתימת הגולל אמר הרמ"ש [כ"ק אד"ש] שליט"א בקול את תפילת צדוק הדין מתוך הסידור, ובקושי התאפק מלבכות. לאחר זה אמרו הרמ"ש [כ"ק אד"ש] שליט"א והרש"ג [ע"ה] קדיש.

הרמ"ש [כ"ק אד"ש] שליט"א קרע "קריעה" (בסירטוק המשי שנשאר לבוש בו מיום הש"ק*), וכל הקהל נהג כמוהו.

אח"כ כתבו כולם פני"ם והניחום על המקום הקדוש. א"א לתאר את ההתרגשות וההתעוררות של אלפי יהודים מכל החוגים שנדחפו ממש במס"נ בשביל להניח את הפ"נ על הציון הק.*

בשעה 3:30 עוזבים את בית העלמין וממהרים העירה להגיע לפני השקיעה. בשעה 4:30 הגיעו ל-770 און עס איז ביטער אויפן הארץ.

מתפללים מנחה בחדר היחידות של כ"ק אדמו"ר הכ"מ, הרמ"ש [כ"ק אד"ש] שליט"א והרש"ג שי' עוברים לפני התיבה במנינים נפרדים (וכך ינהגו במשך כל השנה).

הרמ"ש [כ"ק אד"ש] שליט"א נכנס לחדרו והשאיר את דלת חדרו פתוחה קצת. כמה מהתמימים אזרו אומץ והציצו לתוך החדר וראו שיושב למשך זמן מה באבילות*. גם כל אנ"ש והתמימים ישבו ב"אבילות" ב-770 למשך זמן מה.

מארגנים מנין של תמימים שילמדו במשמרות במשך כל ה"שבעה" וה"שלושים", יומם ולילה ברציפות, בחדרו הק' של כ"ק אדמו"ר הכ"מ.

■

מטעם ועד המסדר נשלחה הודעה במברק* למרכזי אנ"ש ברחבי תבל ובה נאמר: "סידרנו שכל אנ"ש במקומותיהם שכל שבעה יתפלל אחד מאנ"ש לפני התיבה ותהלים מ"ט שחרית ומנחה. במשך השלשים לימוד ברבים בקונטרס ע"ד, ולגמור לפחות פעם אחת ברבים משניות פרקי השם בקדיש דרבנן ובכל יום לגומרם ע"י חלוקה."

מודעות בסגנון דומה פורסמו בעיתונים היהודיים בניו יארק.

▪

הבחור מר בערל שי' גרוס (אחיו של הת' אלי' שי' גרוס) הסריט חלק ממהלך הלוי'.

מחפשים בכל המקומות אם ישנה צוואה אך לא מוצאים.

במוצאי שבת טילפן המזכיר הרמ"ל רודשטיין למזכיר הר"א סימפסאן (שלא הי' אז בניו יארק כנ"ל) ושאלו האם הרבי מסר לו פעם אוגדן מכתבים ("בריוו קייעס") סגור, הנ"ל השיב בשלילה.

אומרים שבמאמר ד"ה "באתי לגני" שיצא לאור ליו"ד שבט יש בו רמזים.

▪

בכל העיתונים היהודיים דווח היום בהרחבה על ההסתלקות, וכתבו אודות גדולתו של הרבי ועל עבודתו הכבירה להחזקת היהדות ברחבי תבל.